

Normalitzar l'esperança

Andrés Cabanas · Periodista i escriptor

L'Estat guatemalenc exerceix **l'autoritat amb violència**, per a l'exclusió de les majories. Des de l'aprovació de la Constitució vigent, en 1985, onze governs (incloent-hi els transitoris de Ramir de Lleó Carpio i Alejandro Maldonado Aguirre), van optar pel menyspreu del bé públic i el col·lectiu. Presidents histriònics, hepàtics, mentiders, corruptes, 'bravucones' i molt violents quan va ser necessari (Álvaro Colom o Otto Pérez Molina com a exemples, amb estats d'excepció i empresonament de centenars de defensores i defensors del territori) van apuntalar els seus negocis i els d'elits empresarials nacionals i transnacionals, sense por a la despulla i robatori dels béns del poble.

Malgrat això, aquests governs barallats amb el bé comú i la mateixa Constitució que van jurar defensar, generaven més frustració i passivitat que resistència i organització activa, concretament en la decisiva (en termes d'opinió i decisió política) ciutat capital. Les comunitats indígenes i camperoles, i els moviments socials populars, malgrat resistències quotidianes i èpiques confrontacions de poder (llest a baix algunes, 1) no aconseguen revertir aquest exercici impune de poder, entre altres raons per:

- aïllament (falta de suport en centres urbans, quan no racisme i menyspreu),
- desarticulació entre diferents lluites, i
- estancament de les resistències, amb desarticulació creixent, divisions i capacitat de convocatòria reduïda, a partir de la derrota tàctica de les mobilitzacions de 2015 (sortida de la CICIG i bloqueig de reformes per al reconeixement del sistema jurídic mayab').

Aquesta realitat va començar a interrompre's, i tant de bo revertir-se, en quatre moments (es llisten cronològicament, no en ordre d'importància, i es fa referència a moments immediats, en l'entès que aquests processos en el cas dels pobles indígenes s'alimenten de lluites històriques dels pobles i de grans experiències organitzatives).

En primer lloc, les mobilitzacions de dones joves, urbanes i indígenes, feministes o no, en 2019 i les jornades

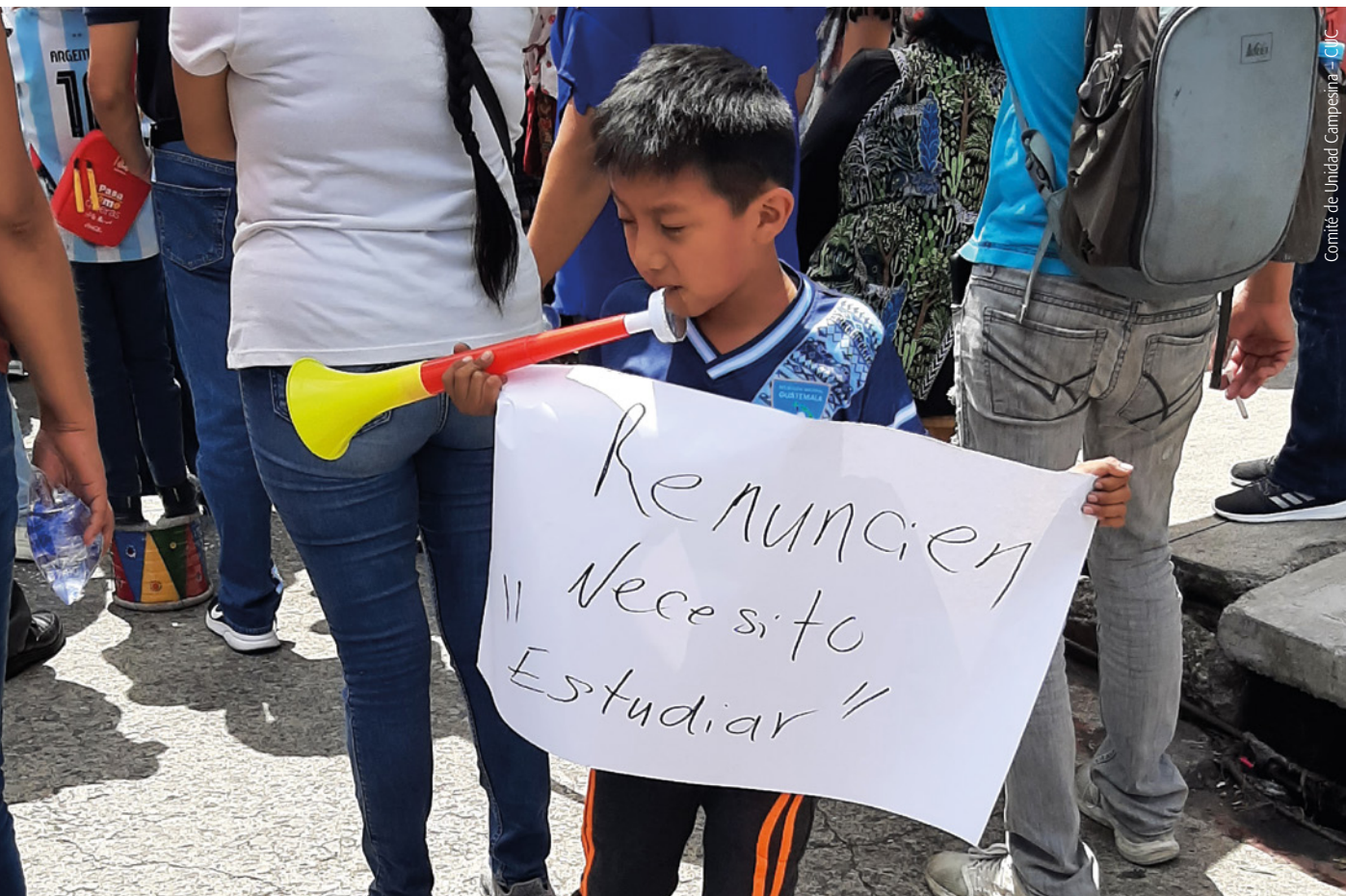
de novembre de 2020 i 2021, com a inici d'un nou cicle de lluites: noves propostes, formes d'organització i acció, embrió de lideratges nous.

En segon lloc, el reforçament de l'autogovern comunitari durant la pandèmia COVID-19: les comunitats van enfortir i van ampliar xarxes de control i cura, en absència absoluta de l'Estat.

El tercer moment, el procés electoral (primera i segona tornada) en el qual la ciutadania farta de la política d'excessos bona per a uns pocs, va optar per un candidat i un partit de la correcció i la contenció, que no prometen ni faran les grans transformacions estructurals necessàries, però s'allunyen de les fanfarronades i l'arrogància desbordades de les elits governants, sense excepció. Al meu entendre, aquesta és una de les raons de l'insòlit creixement de simpaties experimentat pel partit Moviment Semilla i pel president i la vicepresidenta electes.

AUTORITAT COMPARTIDA VERSUS ÚS I ABÚS DE LA FORÇA

El quart moment, a partir del 2 d'octubre, quan s'inicia el Paro Nacional Indefinido. Més enllà de demandes específiques necessàries, l'impacte de l'atur resideix en el fet que l'actuar de dirigents i comunitats indígenes convocants (di-

alogant, incloent-hi, "limitat" pel mandat d'assemblees comunitàries i el consens necessari amb altres pobles) remarca les diferències amb l'Estat violent i allunyat de les demandes de la població.

Si bé la convocatòria d'aquest cicle de protestes i construcció d'altres escenaris polítics, i el major pes mobilitador i organitzatiu, correspon a 48 Cantons i Alcaldia Indígena de Sololá, s'allunyen temptacions o pràctiques d'hegemonitzar o homogeneïtzar discursos. És un principi en les comunitats maies escoltar, donar i rebre consells, aprendre de totes i tots. Cap paraula és menor que una altra, i cap paraula és més que l'altra. Totes les veus aporten, especialment les d'aquells sectors que, en l'àmbit urbà, s'han marginat o han estat marginats de les lluites socials (per exemple, comerciants).

Així, l'exercici democràtic comunitari d'organització i administració de pobles originaris (sense idealitzar, camina

entre tensions com el masculisme) és possibilitat d'acció i organització, no solament en aquesta conjuntura i en la urgència d'abandonar l'espiral de la dictadura política i econòmica, sinó en l'acció col·lectiva en general i en l'administració pública. Estem coneixent formes diferents de fer les coses (coses, terme acadèmic utilitzat en contextos de transició galopant per a referir l'acció política col·lectiva i la gestió de l'Estat per al bé comú).

El 'plantón' permanent en les instal·lacions centrals del Ministeri Públic (es va iniciar el 2 d'octubre i es manté en el moment de redactar aquestes lletres, en novembre) és símbol d'aquest exercici del poder. Espai de pluralitat i 'coralitat', convoca veus diverses, per a les quals s'obren els micròfons, es reserven tendals i botzines, s'amplien possibilitats d'expressió (per vegades apagada per l'expressió de les vuvuzeles-trompetes). La paradoxa és que són aquelles i aquells als qui s'ha negat la ciutadania (veu, expressió, idioma, indumentària, formes pròpies d'organització, l'aigua, el dret de decisió en els seus territoris i un llarguíssim etcètera) les que motiven places on pot agafar la paraula qui vulgui expressar-se, fins i tot els qui, fins fa uns pocs dies o encara ara, desconeixem gairebé tot de les cosmovisions indígenes i continuem considerant-los des de visions i pràctiques racistes (inclòs paternalisme) molt interioritzades. Aquesta és una de les raons (probablement no la més forta, però sí important) de la massiva adhesió ciutadana a les mobilitzacions convocades, i el suport-afecte al paper d'Autoritats Indígenes.

CAP A ON, COM, AMB QUI

L'exercici d'*autoritat compartida*, no obstant això, enfronta reptes. Enumero els següents:

1. Defensar, ampliar i resignificar la democràcia

Aquesta conjuntura complexa planteja per a pobles indígenes un doble full de ruta. En l'immediat:

- consolidar els resultats electorals,
- detenir l'esclerotització de l'Estat en mans del sector ultraconservador que ara el gestiona,
- començar a orientar l'Estat cap al desenvolupament del bé comú, almenys el comú mínim de l'Estat constitucional que proposa Semilla, amb accions immediates en educació, salut, nutrició infantil, cultura i altres, que encara no aborden desigualtats estructurals.

Però la democràcia electoral i la institucionalitat republicana no són la fi. Més enllà d'aquesta agenda, continuaran les lluites per la transformació de la institucionalitat dominant i el pacte elitista constitucional de 1985 (de visió centralista, uniformadora, racista-excloent o paternalista dels pobles indígenes), per a avançar cap a la democràcia comunitària, des de les diversitats i les formes pròpies dels pobles.

Xa jun qab'anom

Xa jun qatzij

Mani jachoj

Xa jun quchuq'a' öj Kaji' Amaq' wave' Chi Iximulew²

Pakal B'alam Rodríguez Guaján

2. Normalitzar el poder polític dels pobles originaris i sectors populars

La vertiginosa anormalitat d'aquests dies pot convertir-se en una nova normalitat: un escenari en el qual es naturalitza la presència de pobles indígenes en les dinàmiques i decisions polítiques fonamentals, més enllà de manifestacions i demandes del moment, com a subjectes decisores en tots els àmbits, amb referència i influència en l'àmbit nacional, més enllà de la capacitat reconeguda d'administrar la vida comunitària.

3. Consolidar les articulacions socials dialogants i horitzontals

Possiblement entrem en una fase de disputa contínua, en el qual totes les forces -no sols les dels pobles indígenes- seran necessàries. El camí caminat (articulacions àmplies i pacífiques de sectors socials: pobles, sectors urbans, pobladors, mercats, comerciants, transportistes danyats per la corrupció i el desastre d'infraestructura i altres) no pot tenir marxa enrere.³

L'intercanvi d'idees, voluntats i sentires, la possibilitat d'aprenentatge, ha d'anar més enllà de l'espera per a la defenestració (es va allunyar la possibilitat de renúncia) de la Fiscal General. Aquest intercanvi pot ser especialment fluid amb visions, com la del feminisme, que comparteixen propostes integrals per a la cura de la xarxa de la vida.

4. Continuar aprenent de propostes de pobles indígenes i formes d'organització col·lectiva i comunitària

A més de saludar la fortalesa i capacitat de conducció dels pobles indígenes per a obrir una ruta de sortida de la crisi, és important incorporar a les nostres pràctiques (sectors urbans, moviments populars en general) els principis i valors que orienten l'acció política i la vida quotidiana dels pobles originaris. L'escolta, el consens, la col·lectivitat i la comunitat com a centre, la concepció de servei... són aportacions per a reconstruir una societat molt danyada per la imposició violenta, l'individualisme i la ruptura de llaços comunitaris especialment en centres urbans, i com a eines per a transformar visions, formes d'organització i representació (lideratges), una vegada esgotats o estancats els modes amb què, fins ara, intentem canviar la realitat.

EL TRIOMF DE L'ESPERANÇA

A més de la dimensió de les mobilitzacions (capacitat de paralyzar el país en gairebé 200 punts simultanis, durant diversos dies) i més enllà del balanç demandes-assoliments, aquest context pot llegir-se en clau d'esperances.

En 2023, les elits econòmiques i polítiques continuaven vinculant la seva sort a la indiferència i la resignació de la població, i al procés electoral com distractor i relegitimador.

La indignació es va desbordar amb gotes que van embassar el got (vasos comunicants embassats en territoris i sectors múltiples i diversos) i van començar a obrir-se finestretes d'esperança, on l'impossible no és encara possible, ni es consumeixi l'assalt al Palacio de Invierno de la dictadura bananera, ni combatents victoriosos avança derrocant estàtues i símbols de l'oprobri (inclosa la bandera), però creix la consciència a partir de la informació, es generalitzen diàlegs socials sobre el nou país que volem, es manifesta el pluripais que som en tota la seva amplitud, s'expressen tots els actors. En fi, es construeixen possibilitats i condicions per a una vida digna i un futur millor.

Sense pensar-ho massa, moltes i molts ens colem de cap per aquestes petites finestres, abans que poguessin tancar-les. Aquí hi som, pel que sembla i més enllà d'assoliments o retrocessos conjunturals, per llarg temps. 🗣️🗣️

Notes:

1. Consultes comunitàries, desenes d'episodis de resistències a les hidroelèctriques i empreses mineres, Marcha Indígena y Campesina, Marcha del Agua, Marcha de la Dignidad de los Pueblos, moviments de teixidores, per la recuperació d'idiomes i cultura, i molts més.
2. Una és la nostra paraula, una la nostra lluita, no hi ha divisió, som una sola força els quatre pobles de Iximulew.
3. La capacitat d'articular a diferents sectors socials i organitzacions, tant indígenes com mestisses, tant urbanes com rurals, és insòlita en la recent història de Guatemala. Els referents més pròxims són possiblement la Marcha de Mineros de Ixtahuacán, les mobilitzacions de pagesos de Quiché en la capital o la vaga de la Costa Sur de fins dels 70 i inicis dels 80.